

Magyar nyelv
6.

„A kifejezés eszköze magam vagyok.”
(Montágh Imre)

Magyar nyelv

Tankönyv

6.

Eszterházy Károly Egyetem
Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet

Engedélyszám: TKV/19–16/2017. (2017. 03. 27. – 2022. 08. 31.)

A kiadvány megfelel az 51/2012. (XII. 21.) EMMI-rendelet 2. sz. melléklet: Magyar nyelv és irodalom kerettanterv az általános iskola 5–8. évfolyama számára 2.2.01.1. „A” változat és 2.2.01.2. „B” változat előírásainak.

A tankönyvvé nyilvánítási eljárásban közreműködő szakértők: dr. Kecskés Judit, Zarubay Attila

Tananyagfejlesztő: Baloghné Biró Mária, dr. Baranyai Katalin, dr. Forró Orsolya

Vezetőszerkesztő: dr. Baranyai Katalin

Alkotószerkesztő: Vitéz Annamária

Pedagógiai lektor: M. Tóth Katalin

Fedélterv: Slezák Ilona

Látvány- és tipográfiai terv: Slezák Ilona és Diószegi Tamás

Illusztrációk, szakábrák: Téglásy György, Tényi Katalin, Tordai Gábor

Fotók: © 123 RF, © Thinkstock, © MTVA fotó: Zih Zsolt, © Fortepan/Kovács Márton Ernő, Fodor István,

Slezák Ilona

A tankönyv szerkesztői köszönetet mondanak a korábban készült tankönyvek szerzőinek.

Az általuk megteremtett módszertani kultúra ösztönzést és példát adott a tankönyv készítőinek is.

Ugyancsak köszönetet mondunk azoknak az íróknak, költőknek, képzőművészeknek,

akiknek alkotásai tankönyveinket gazdagítják.

Köszönjük azoknak a tanároknak és diákoknak a munkáját, akik hasznos észrevételeikkel és javaslataikkal hozzájárultak a tankönyv végső változatának kialakításához.

Az anyanyelvi játékokhoz felhasználtuk a Játékkönyv (*Kerekasztal Színházi Nevelési Központ, Marcibányi Téri Művelődési Központ, 2002. Szerkesztő: Kaposi László*) kiadványt.

© Eszterházy Károly Egyetem (Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet), 2016

ISBN 978-963-436-010-0

Eszterházy Károly Egyetem • 3300 Eger, Eszterházy tér 1.

Tel.: (+36-1) 235-7200 • Fax: (+36-1) 460-1822 • Vevőszolgálat: vevoszolgalat@ofi.hu

A kiadásért felel: dr. Liptai Kálmán rektor

Raktári szám: FI-501010601/1

Műszaki szerkesztő: Szalay Ildikó, Marcsek Ildikó, Orlai Márton

Grafikai szerkesztő: Téglásy György, Slezák Ilona

Nyomdai előkészítés: Diószegi Tamás, Széll Ildikó

Terjedelem: 15,01 (A/5) ív, tömeg: 300 gramm

1. kiadás, 2017

Az újgenerációs tankönyv az Új Széchenyi Terv Társadalmi Megújulás

Operatív Program 3.1.2-B/13-2013-0001 számú, A Nemzeti alap-

tantervhez illeszkedő tankönyv, taneszköz és Nemzeti Közne-

velési Portál fejlesztése című projektje keretében készült.

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai

Szociális Alap társfinanszírozásával valósult meg.

Nyomta és kötötte:

Felelős vezető:

A nyomdai megrendelés törzsszáma:

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

SZÉCHENYI 2020

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

Kedves hatodikos Diák!

Köszöntünk a hatodik osztályban! Tankönyvünk összesen hat fejezetből áll. A leckék mind hasonló felépítésűek.

- Az ismereteket nyújtó szövegrészek előtt kérdéseket találsz. Ezek segítségével felelevenítheted eddigi tudásodat, melyre a lecke feldolgozásánál szükséged lesz.
- A leckékben vastaggal kiemelve a fő fogalmakat olvashatod, ezeket alaposan tanul meg! A legtöbbet a könyv végén, a *Fogalomtárban* is megtalálod.
- A leckék szövege után találsz néhány feladatot, amelyeket a füzetedben oldhatsz meg.
- A leckék végén játékos anyanyelvi feladatok vannak, amelyeket akár kirándulásokon is játszhattok; vagy színes híreket olvashatsz a „szavakon túli” világról; továbbá kutathatsz az interneten; vagy projektfeladatokat oldhatsz meg.
- Az egyes fejezetek végén gyakorló feladatokat, rövid összefoglalókat, ellenőrző kérdéseket találsz.

A könyvhöz tartozó munkafüzet feladatainak megoldásával alkalmazhatod is a frissen megszerzett ismereteket.

A könyvben lévő feladatok típusát és nehézségi fokát az alábbi piktogramok jelzik:

páros munka:

csoportmunka:

segítséget igénylők feladata:

könnyű feladat:

nehéz feladat:

emelt szintű feladat:

Segítség a hatékony tanuláshoz. Próbáld ki, érdemes!

Tudtad, hogy többféleképpen is olvashatunk?

- A *figyelmes olvasás* során minden részletre oda tudsz figyelni.
- A *gyorsolvasást* olyankor alkalmazhatod, amikor már olvastad a szöveget, most csak átis-métled.
- Az *áttekintő olvasás* során előzetesen tájékozódhatsz, hogy miről fog szólni a szöveg.
- A *kereső olvasáskor* csak bizonyos információkat keresel a szövegben.

Hogyan láthatod át, miről szól egy könyv?

- Olvasd át a tartalomjegyzéket!
- Lapozz hátra, van-e fogalomtár, kislexikon vagy más mutató a könyv végén!
- Nézd át, és gondold át, hogyan és miért következnek egymás után a fejezetek!
- Keresd meg, milyen segítséget ad még a könyv a tanuláshoz!

Ne add fel, ha valamit nem értesz rögtön!

- Ha nem értesz egy szót olvasás közben, ne menj tovább, hanem keresd meg a jelentését a fogalomtárban, egy szótárban vagy az interneten!
- Fogalmazd meg kérdések formájában, amit nem értesz!

- Tanulmányozd az ábrákat, hátha érthetőbbé válik a hozzájuk tartozó szöveg!
- Ha még mindig nehezen érthető, nézz utána más magyarázatnak az interneten, lexikonokban!
- Végső esetben gondold át, kitől kérhetnél segítséget, személyes magyarázatot!

Ha szeretnél valamit pontosan, tartósan megjegyezni, akkor foglalkozz vele külön is!

- Készíts magadnak jegyzetet olvasás közben!
- Készíts kérdéskártyákat vagy gondolatértékpert a legfontosabb dolgokról!
- Írj vázlatot először a könyv alapján, majd fejből is!

Ha egy lecke vagy egy fejezet végére érsz, összegezz, értékelj!

- Gyűjtsd össze, melyek voltak a legérdekesebb információk számodra!
- Gondold át, miért fontos számodra az új tudás, mikor és hogyan tudnád hasznosítani!
- Szedd össze, milyen korábbi ismeretek, tapasztalatok jutottak eszedbe a tananyagrésztanulása közben!
- Gondold tovább, mit lenne jó még megtudni a tanultakról!

Eredményes tanulást kívánunk!

1. Mit tanultunk a hangokról és a szavakról?

Gondolatébresztő

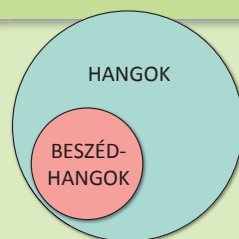
Dolgozzatok két csoportban! Az első csoport idézzon fel tíz kifejezést, fogalmat a magánhangzókkal és a mássalhangzókkal kapcsolatban! A második csoport idézzon fel tíz kifejezést, fogalmat a szavak szerkezetével és jelentésével kapcsolatban! Írjátok fel ezeket egy-egy cédulára, és csoportonként három tanuló alkosson belőlük gondolkodástérkép-kezdeményeket a táblán vagy a faliújságon!

A MAGÁNHANGZÓK ÉS A MÁSSALHANGZÓK ■

- Milyen hangokat nevezünk beszédhangoknak? Ejts ki két olyan hangot, amelyik nem magyar beszédhang!
- Milyen két nagy csoportra oszthatók a beszédhangok?
- Milyen szerepet tölt be a hangképzés folyamatában a gége?
- Mi a különbség magánhangzók és mássalhangzók között?
- Milyen szerepet játszanak a magánhangzók kiejtésében az ajkak?
- Milyen szerepet játszik a mássalhangzók kiejtésében a nyelv?
- Milyen két nagy csoportra oszthatók a mássalhangzók?
- Melyikből van több a magyarban:
 - magánhangzóból vagy mássalhangzóból?
 - zöngés vagy zöngétlen hangból?
 - zöngés vagy zöngétlen mássalhangzóból?
 - mély vagy magas magánhangzóból?
- Ejtsd ki befogott füllel az alábbi zöngés-zöngétlen mássalhangzópárokat: *b-p, dzs-cs, v-f*! Mit tapasztalsz?
- Mi a különbség az alábbi hangpárok tagjainak képzése között? Nem baj, ha nem emlékszel pontosan; ejtsd ki a hangokat, és figyeld meg, mit csinálsz másképp! *a-o, e-i, i-ü, o-ö, m-n, s-zs, t-sz*
- Mely magánhangzó- és mely mássalhangzótörvényt jelöljük írásban? Említs egy-egy példát is!
- Van-e hangrend a *hangrend* szóban, illeszkedés az *illeszkedés* szóban, és hiátus a *hiátus* szóban?
- Miért van a magyarban a toldalékok jelentős részének több alakja? Az általad tanult/ismert nyelvekben is így van ez?
- Fogalmazd meg, mi az összefüggés a hangrend és az illeszkedés között!
- Mely mássalhangzótörvényeket ismered fel a következő szavakban?
 - *jégkocka, késdobáló*
 - *egyszer, vadság*
 - *kiállhatatlan, küldd*

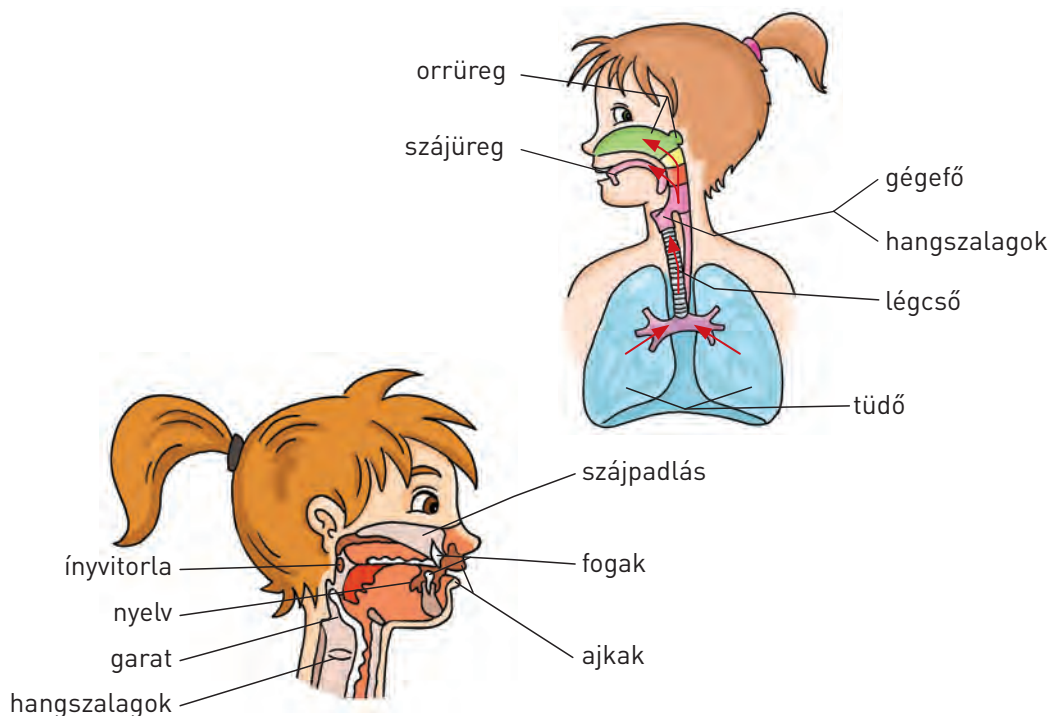
BESZÉDHANGOK

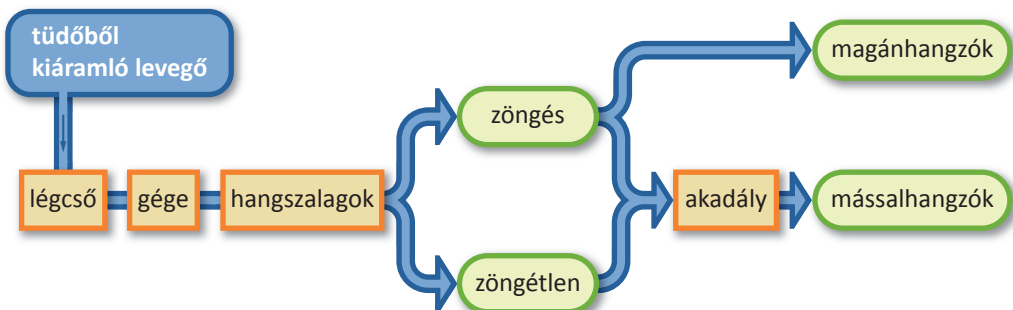
- **emberi** hangok
- a **hangképző szervek** működésével jönnek létre
- kimondásuk, kiejtésük: a **hangképzés**
- nincs jelentésük
- értelmes szavak épülnek föl belőlük
- lehetnek **zöngések** vagy **zöngétlenek**

A MAGYAR BESZÉDHANGOK KÉPZÉSE

- **magánhangzók:** a hangképzés során a levegő nem ütközik akadályba
- a magánhangzók képzésének jellemzői:
 - a nyelv függőleges mozgása szerint: **legalsó, alsó, középső és felső nyelválású** magánhangzók
 - a nyelv vízszintes mozgása szerint: **mély és magas** magánhangzók
 - az ajkak formája szerint: **ajakréses és ajakkerekítéses** magánhangzók
 - időtartam szerint: **rövid és hosszú** magánhangzók
- **mássalhangzók:** a hangképzés során a levegő akadályba ütközik
- a mássalhangzók képzésének jellemzői:
 - a képzés helye szerint: **ajakhangok, foghangok, szápadlášhangok, gégehang**
 - a képzés módja szerint: **zárhangok, réshangok, zár-réshangok**
 - zöngésség szerint: **zöngés és zöngétlen** mássalhangzók
 - időtartam: **rövid és hosszú** mássalhangzók

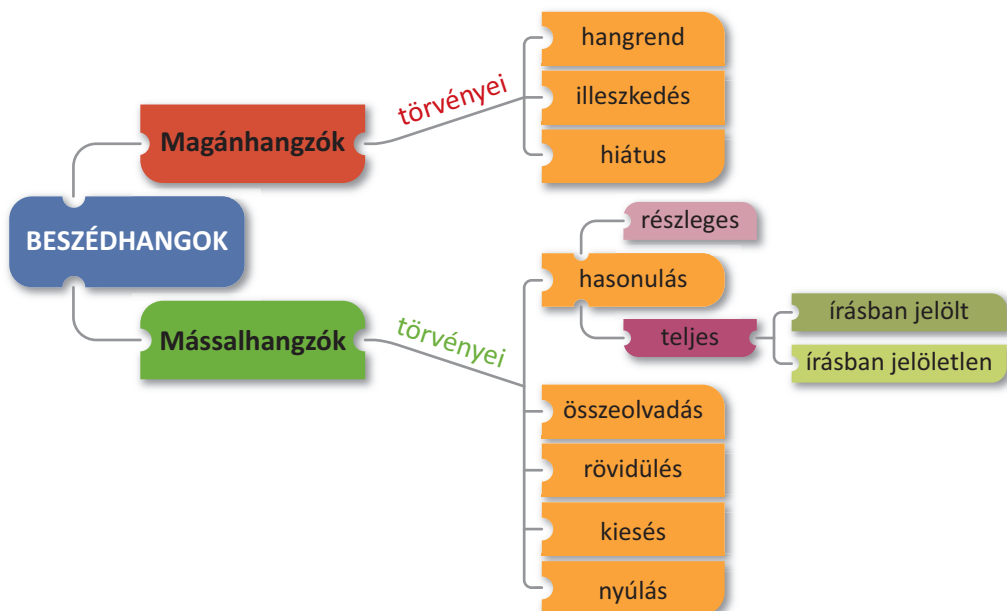

MAGÁNHANGZÓTÖRVÉNYEK

- **hangrend:** magas, mély, vegyes hangrendű szavak
- **illeszkedés:** a szótövek és a toldalékok hangrend szerint illeszkednek (**mélyhez mély, magashoz magas**, DE: a vegyesnél ingadozás!)
- **hiátustörvény:** a két magánhangzó közötti űrt gyakran egy [j] hang tölti ki (hiátustöltő)

MÁSSALHANGZÓTÖRVÉNYEK

- **teljes hasonulás:**
 - írásban jelölt a **-val/-vel; -vá/-vé** toldalékok esetén
 - írásban jelöletlen minden más esetben
- **részleges hasonulás** (írásban jelöletlen):
 - zöngéesség szerint
 - képzés helye szerint
- **összeolvadás:** két mássalhangzó egy harmadik, hosszú mássalhangzóvá olvad össze
- **rövidülés:** egy hosszú és egy rövid mássalhangzó találkozásakor a hosszú megrövidül
- **kiesés:** három mássalhangzó találkozásakor a középső kieshet
- **nyúlás:** két magánhangzó közti mássalhangzó kiejtve megnyúlhat

A SZAVAK JELENTÉSE ÉS SZERKEZETE ■

- Mi a különbség hangsor és szó között?
- Mit nevezünk jelentésnek?
- Említs két hangsort, amelyekhez a magyarban nem kapcsolódik jelentés, valamely más nyelvben azonban igen!
- Mi a különbség az azonos alakú és a többjelentésű szavak között? Mondj egy-egy példát rájuk!
- Sorolj fel tíz testrésznevet! Vannak-e közöttük azonos alakúak vagy többjelentésűek?
- Helyezd mondatba az alábbi hasonló alakú szópárok tagjait!
elől – elől, sarkal – sarkall, tanulság – tanúság
- Miben különböznek egymástól és miben hasonlítanak egymásra a hangutánzó és a hangulatfestő szavak? Mondj két-két példát rájuk!
- Mit jelent a *szinonima* szó? Van-e szinonimája a *szinonimának*?
- Magyarázd el a példák alapján, mi alkotja egy szó jelentésmezőjét!
kutya – állat, dakszli, macska, hússéges, kutyagol, munkakutya
- Keressetek olyan szavakat, amelyek a *jelentés* szó jelentésmezőjébe tartoznak!

Egyjelentésű szavak <i>fodrász, papír, zöld</i> stb.	H – J
Többjelentésű szavak <i>levél, körte, egér</i> stb.	H $\begin{matrix} \nearrow J_1 \\ \searrow J_2 \end{matrix}$
Azonos alakú szavak <i>fűz, szelet, legyek, fogja–foglya</i> stb.	H $\begin{matrix} \nearrow J_1 \\ \searrow J_2 \end{matrix}$
Hasonló alakú szavak azonos jelentéssel <i>fel–föl, kint–kinn, zsemle–zsömle</i> stb.	$\begin{matrix} H_1 \\ H_2 \end{matrix}$ $\begin{matrix} \nearrow \\ \searrow \end{matrix}$ J
Hasonló alakú szavak különböző jelentéssel <i>alpaka–alpakka, helység–helyiség</i>	$\begin{matrix} H_1 \\ H_2 \end{matrix}$ $\begin{matrix} \text{---} J_1 \\ \text{---} J_2 \end{matrix}$
Rokon értelmű szavak (szinonimák) <i>élénk, mozgékony, virgonc, izgága, nyüzsgő, serény, pezsgő, eleven</i> stb.	J $\begin{matrix} \nearrow H_1 \\ \searrow H_2 \end{matrix}$
Ellentétes jelentésű szavak <i>kicsi–nagy, reggel–este, ízléses–ízléstelen</i> stb.	H --- J $\updownarrow$ H --- J
Hangutánzó szavak <i>koppan, kukurikú, suhan, kukurékol</i> stb.	H $\rightarrow$ J
Hangulatfestő szavak <i>cammog, bandukol, piszmog, bumfordi, bíbelődik</i> stb.	H $\xrightarrow{f}$ J

- Mi az összefüggés a rokon értelmű szavak és a jelentésmező között?
- Hogyan tudod megkülönböztetni a szólásokat a közmondásoktól? Mondj egy-egy példát rájuk!
- Keresd ebben a leckében öt darab összetett szót!
- Tudod-e további elő- vagy utótagokkal bővíteni ezeket az összetételeket?
- Mi a különbség szótövek és toldalékok között?
- Soroljatok fel öt toldalékot az általatok tanult idegen nyelvekből!
- Mi köze van az előhangzónak a toldalékhoz?
- Milyen szempontok alapján soroljuk csoportokba a toldalékokat?
- Keresd ezen az oldalon öt darab képzőt, jelet és ragot tartalmazó szót!

- Idézd fel, hogyan kapcsolódnak a toldalékok típusaihoz a következők: **Megváltoztat, Módosít, Mondattá fűz!**
- Fogalmazd meg a táblázat alapján egy-egy hasonlóságot és egy-egy különbséget
 - jel és képző között;
 - jel és rag között;
 - képző és rag között!

A toldalékok típusai:

	KÉPZŐ	JEL	RAG
hol helyezkedik el?	a szótó után, a jel előtt	a szótó vagy képző után, a rag előtt	a szó végén
lehet belőle több is egy szóban?	igen	igen	nem
hozhat létre új szót?	igen	nem	nem
megváltoztathatja a szófajt?	igen	nem	nem

- Van-e a *képző* szóban képző?
- Állapítsátok meg, milyen toldalékokkal esik egybe az alábbi szótövek végződése!
álom, bűsz, felni, forint, gyapjú, hűs, lárva, pizsok, plakát, szoros
Gyűjtsetek hasonló szavakat!

$$\text{ÖSSZETETT SZÓ} = \text{ELŐTAG SZÓTŐ} + \text{UTÓTAG SZÓTŐ}$$

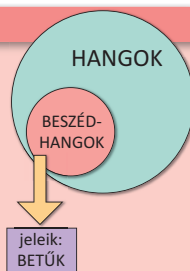
HELYESÍRÁSI TUDNIVALÓK ■

- Fogalmazd meg, mi a helyesírás, és mi a szerepe életünkben!
- Mi a különbség a) beszédhang és betű között b) írásjegy és írásjel között?
- Melyik két betű jelöli ugyanazt a beszédhangot a magyarban? Melyiket használjuk ritkábban a két betű közül? Idézz fel tíz szót, amelyik ezt a betűt tartalmazza!
- Beszédhangot vagy beszédhangokat jelöl az *x*?
- Mi a betűrendbe sorolás? Milyen helyzetekben, milyen célból alkalmazzuk?
- Milyen sorrendben követik egymást az ábécé következő betűi: *x, v, z, y, w, zs*?
- Gyűjtsétek ki az osztálynévsorból azokat a vezeté- és keresztneveket, amelyek írott alakja eltér a kiejtettől!
- Mi az összefüggés a szótagolás és az elválasztás között?
- Milyen helyzetekben, miért választjuk el a szavakat?
- Magyarázd meg, mi a hiba az alábbi szavak elválasztásában!
Ga-ál, ho-mo-kó-ra, me-gáll
- Mit jelent a *keltezés* szó? Idézz fel egy a keltezéssel kapcsolatos helyesírási szabályt!
- Miért nem teszünk pontot a következő mondatokban az évszámok után?
A tesóm 2010 karácsonyán született. A tesóm 2010-ben született.

- Melyik az a helyesírási alapelv, amelyet leggyakrabban alkalmazunk írásunk során?
- Mit jelent a hagyomány elve a helyesírásban?
- Magyarázd el, mi a hiba a következő szavak írásában: *forintal, vonza!* Melyik mássalhangzótörvényt ismered fel ezekben a szavakban?

BETŰK

- a beszédhangok **írott vagy nyomtatott jelei**
- egy nyelv összes betűje: **ábécé**
- a bővített magyar ábécé **44 betűs**
- a szavak ábécé szerinti sorrendje: **betűrendbe sorolás**
- a betűket felépítő elemek: **írásjegyek**
- a betűket kiegészítő jelek: **írásjelek**
- **írás = hangokat jelölő betűk + egyéb írásjelek**

KIEJTÉS ELVE

Az írás a kiejtést kövesse!

Pl. *asztal, máris, betű*

SZÓELEMZÉS ELVE

Az írás segítse az összekapcsolt szóelemek felismerését!

Pl. *ülj, adsz, otthon, azt hiszem, fiú, kulcscsomó, Kiss-sel, balett-táncos*

HAGYOMÁNY ELVE

Bizonyos írásmódokat meg kell tartani hagyománytiszteletből!

Pl. *Wesselényi, bagoly*

EGYSZERŰSÍTÉS ELVE

Bizonyos írásmódokat egyszerűsíteni kell!

Pl. *mennyi, bükkal, dunakeszi*

Gondolatgyűjtő

Egészítsétek ki közösen az óra eleji gondlattérképeket az órán felelevenített további fogalmakkal és példákkal!

JÁTEKOS ANYANYELVÜNK

Miről is lesz szó?

A *Játékos anyanyelvünk* részekben olyan érdekes játékokkal fogtok találkozni, amelyeket az osztályban, szabadidőtökben vagy kirándulásokon is játszhattok. Vannak közöttük szituációs játékok és anyanyelvünkkel kapcsolatosak is. A játékok szervezésénél jó, ha van egy játékvezető, aki vitás esetekben dönten tud. Egy-egy feladathoz kellékek is szükségesek, de olyanokat is találhattok köztük, amelyekhez csak rátok és a fantáziátokra lesz szükség. Vigyázzatok arra, hogy a játék során ne bántásotok meg egymást és ne sérüljön meg senki!

Jó játékot, nyelvészkedést!

ÉLŐBESZÉD – ÍROTT SZÓ

Ebből a fejezetből megtudhatod:

- melyek beszédünk zenei eszközei;
- melyek a kommunikáció látható jelei;
- mi a hasonlóság és a különbség a beszéd és az írott szöveg között;
- hogyan kell hatékonyan érvelni;
- mik az írott szöveg külső jellemzői.

2. A beszédhang erőssége, magassága, a hangszín és a beszédtempó

Gondolatébresztő

Mit gondolsz, miért szép egy jó színész beszéde?

Milyen hiányosságoktól válik érthetatlenné például egy ünnepi beszéd?

A BESZÉD HANGZÓ ESZKÖZEI ■ Az emberi beszédben a hangok szavakká, nyelvi jelekké állnak össze, belőlük épülnek fel a mondatok. Megszólaláskor szerepet kapnak a hangzó eszközök is, amelyek nem nyelvi jelek, mégis fontosak. Segítik mások beszédének a követését, sőt még a mondandójuk vagy a rejtett üzenetük megértését is. Kiderül például, hogy állítunk vagy kérdezőnk valamit. Megértjük, hogy közlés, parancs vagy inkább óhaj, amit hallunk, tárgyilagosan vagy indulattal beszélnek hozzánk. Tapasztalhatod, hogy a hangerő, a hangmagasság szabályozásával, a beszéd gyorsaságának a változtatásával, a hangsúllyal és a szünettartással is tudunk közölni valamit.

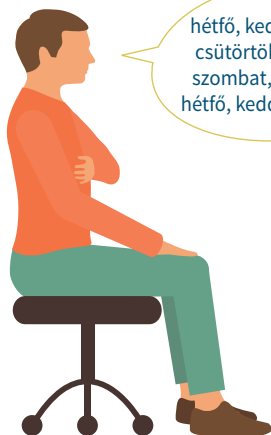
A BESZÉDLÉGZÉS ■ A beszédhangokat a kilégzés során képezzük, az ehhez szükséges beszédlevegőt pedig a belégzéssel biztosítjuk.

Végezzetek beszédlégzést fejlesztő gyakorlatot lehetőleg nyitott ablaknál minél gyakrabban!

BELÉGZÉS

VISSZA-
TARTÁS

KILÉGZÉS (KÖZBEN BESZÉD)

hétfő, kedd, szerda,
csütörtök, péntek,
szombat, vasárnap,
hétfő, kedd, szerda ...

A gyakorlat célja, hogy a belégzés során nyert levegőt rövid visszatartás után egyre hosszabb szövegekre tudjátok felhasználni kifulladás nélkül. Pl. először csak egyszer, majd egyre többször tudjátok elsorolni a hét napjait, az év hónapjait vagy egy közösen megtanult verset, mondókát.

A HANGERŐ ■ A beszédlégzési gyakorlatok megmutatják, hogy a hangerődet anélkül növelheted, hogy kiabálnál, ha tudatosan odafigyelsz a beszédlégzésed technikájára. A beszédhangnak ugyanis attól függ az ereje, hogy mekkora levegőoszlop rezegteti a hangszalagot.

A **hangerősség** változtatásával felhívhatod a figyelmet a mondandódra, fenntarthatod az érdeklődést. A jól hallható beszéd a kommunikáció egyik feltétele. Hogy mikor milyen hangerővel szólalunk meg, az a távolságtól és a beszédhelyzettől függ: ki(k)nek, milyen célból, hol, milyen térben beszélünk. A bizalmas közléshez nem illik a nagy hangerő, hiszen a beszélők közel vannak egymáshoz. A szónokok nyílt térben viszont nagyobb hangerővel beszélnek.

HANGSZÍN ÉS HANGMAGASSÁG ■

A **hangszín** velünk született adottság, de tudunk vele a helyzethez és a műfajhoz igazodni. Te is jól elkülönítetted a mesélés hangszínét a fenyegetés vagy a gyanakvás lefojtott hangszínétől; a játékosságra utalót a meghatottságot kifejezőtől.

A **hangmagasság**od változtatásával tudatosan irányíthatod a figyelmet a mondandódra. Amikor a nyugodt beszéd hangmagasságából fölfelé vagy lefelé eltérsz, annak „hírértéke” van, pl. kifejezi a meghatódottságodat.

A BESZÉDTEMPÓ ■ A **beszédtempó** függ a hangadottságunktól; két fő összetevője a beszédsebesség és a ritmus. A magyar **beszéd sebessége** az angolhoz képest például lassabb. A beszélőnek azonban még a saját beszédtempóján belül is a helyzethez és a témához vagy a hallgatóság érdeklődéséhez illőt kell választania. Gondoljatok egy sportközvetítés és egy szavalat alaptempójára! Akaratlanul felgyorsul az izgulós versmondás. Egy szöveg felolvasásakor a **tempóváltás**nak fontos tagoló vagy kiemelő szerepe lehet. Például a sebesség növelése a kevésbé fontosat, a mérséklés a fontos vagy új elem kiemelését segíti.

Kossuth Lajos kiváló szónok volt. Szerinted miért?

Lapozd fel irodalomkönyvedet! Válassz ki kedvenc irodalmi művedből egy részletet! Olvasd fel megfelelő hengerővel, hangsúllyal!

Megfelelő tempóváltásokkal ki-egyenlített ritmusú beszéd jön létre, mely segíti a megértést. A mondandónktól függetlenül egyformán gyors beszédtempó viszont akadályozza a hatékony kommunikációt.

A felgyorsult életmód hatására a beszédünk is felgyorsul, ezt a médiában is érzékelni lehet. A saját beszédtempónkat azonban megtanulhatjuk uralni.

A BESZÉDSZÜNET ■ Tagolnunk kell a mondandónkat, hogy értelmi egy-

ségeket alkossunk, és kiemelhessük, ami fontos. A jó előadó nem fél a **szünetektől**, hiszen nem „fölolvas”, hanem magyaráz valamit. A szünet a tagoláson kívül lehetővé teszi, hogy a tekintetünkkel megfigyeljük a hatást, a visszajelzéseket. Ha nem vagyunk biztosak a mondandónkban, időhúzó szüneteket tartunk, amikor pedig zavarban vagyunk, inkább rövidül a szünet. Mindkét eset ismerős lehet neked is szóbeli felelésekből. Ha felkészültél, elegendő levegőd van, és koncentrálsz a téma kifejtésére – egyenletesebben fogsz tudni beszélni is.

ÉRDEKESSÉG ■ Előfordulhat, hogy a szülőhelyeden másféleképpen ejtik a hangzók hosszúságát, mint ahogyan *A magyar helyesírás szabályai* című könyvben vagy annak a digitális változatában jelölik. Nyugodtan beszélj továbbra is a megszokott módon a környezetemben, de érdemes megtanulnod a szabályzatban leírt változatot is. Így az időtartam tudatosítása segítségedre lesz a helyesírásban, ami mindenkire érvényes.

Gondolatgyűjtő

A beszéd hangzó eszközei a nyelvi jelekkel együtt közvetítik az érzelmeket és beszéd-szándékot, vagyis az üzeneteket. A beszédhangunk magassága és a hangszín velünk született tulajdonságunk. A hangerő jól hallhatóvá, a hangszín- és hangmagasságváltás változtatossá teszi beszédünket. Beszédtempónk (a beszédsebesség és a ritmus) megválasztásával és változtatásával szintén hozzájárulunk a megértéshez. A beszédszünet segíti az értelmi egységek tagolását. A normál beszédtempó könnyíti a megértést, mert lehetővé teszi, hogy minden magánhangzó teljes értékű legyen, ami a magyar nyelv egyik sajátossága.

FELADATOK

1. Játsszátok el páronként, mit üzen egy-egy belépőnek a *Tessék bejönni!* fel-szólítás ordítva, suttogva vagy lefojtott hangon, a szokásosnál mélyebb és magasabb hangszínekkel, gyorsítva és lassítva!
Értelmezzétek a belépő fél reakcióját, és rendszerezzétek, milyen mellékjelentést kapott egy-egy mondat! Értékeljétek közösen a megoldásokat!
3. „Végtelenített hangfelvétel.” Válasszatok karmestert az osztályban, és játsszátok el a következő kórusjátékot. Mindenki folyamatosan, egy ritmusra sorolja a hét napjait (hétfő, kedd...), miközben a karmester egyértelmű jelekkel hangosabb és halkabb előadást kér a legváratlanabb váltásokkal. Vigyázat, fel ne boruljon a kórus rendje!
3. Egyéni verseny *A leghatékonyabb edző/tanár/orvos* címért
Miként vennéd rá a vonakodó gyerekeket arra, hogy a kérésedet, utasításodat teljesítsék anélkül, hogy kiabálnál?
 - a) Kezdő úszótanítványod nem mer fejest ugrani.
 - b) A félénk tanuló nem tud belekezdeni a feleletébe.
 - c) A kisgyerek nem akarja bevenni az orvosságot, nem hajlandó kinyitni a száját.